

KERTINĖ
PARAŠTĖSigito Gedos kalba
Sąjūdžio suvažiavime

Poetas Sigitas Geda, neseniai lankęs Jungtinės Amerikos Valstybėse, kalbėjo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime, kuris įvyko Vilniuje, Sporto rūmuose, šių metų spalio 22-23 dienomis. Čia spausdinamas tekstas yra nuorašas spalio 23 dieną jo pasakytos kalbos įrašo, kurį šiek tiek sutrumpinta forma transliavo Vilniaus radijas spalio 24 dieną.

Mieli broliai ir seserys, arba ponai ir ponios, kaip aš pramokau kreiptis Amerikoje, pusantro mėnesio ten beklajodamas, iš pradžių su Česlovu Kudaba ir Regimantu Adomaičiu, o paskui jau vienų vienas. Nuo vieno Amerikos krašto prie kito, visur mylimas ir globojamas mūsų tėvynainių emigrantų arba išeivių. Kaip mes juos bevadiname, per gerus keturiasdešimt metų ranką prie širdies pridėję turime prisipažinti, kad norėjome atkirsti vieną šaką nuo plataus, galingo, stipraus lietuvių gyvybės medžio.

Nenoriu ten girti, bet ten pamačiau ir supratau kas yra Amerika, šita didžiulė laisvės ir pertekliaus šalis, arba kas yra lietuviai, mūsų broliai ir sesės Amerikoje, tačiau neteko man tenai sutikti nei vieno blogo, pikto ar kietasirdžio lietuvio. Tiesa, mačiau ir šiek tiek smuktelėjusių, kurie šneka tokiu pat žargonu, kaip ir čia, nelyg visą savo gyvenimą būtų skaitę vien tik mūsų mieląją Tiesą.

Ir jie visi ten klausinėjo mane, „Ka jūs ten darote Lietuvoje?“, ir kiek jiems beaiškintum, linguoja galvas žmonės ir netiki. „Ak, visi jūs ten raudoni; atvažiuojat, primeluojat ir grįžtat atgal“. Kada pristigdavo argumentų, sakydavau, kad mes dabar Lietuvoje norime įkisti galvą liūtui į nasrus ir pasižiūrėti – nukas ar išspjaus. O gal to liūto dantys jau gerokai praėsti ir nudilę, kad ir jam nusibodo graužti mūsų žilstančias, išretėjusias plaukias ir dantis lietuviškas galvas.

Bendravau ir kalbėjau su visų krypčių, pažiūrų ir sluoksnių lietuviais, nors, kad ir kaip keista tai bebūtų, sluoksnis, kilmė užimamos pareigos ten nieko neįreikia. Amerikoje daugiausia reikiama laisvas, nuoširdus, lai-

mingas, norintis su tavim bendrauti pasaulio žmogus. Nieko tau negailintis, jeigu tavys pajunta, užuodžia panašų pradą. Tai tik čia, mūsų mieloj Lietuvėlėj, jau po karo užaugęs, susiformavęs žmogus ne žmogaus, o greičiau nuožmogio tipas, su kuriuo nežinau kaip kalbėti, iš kurios pusės prie jo prisitarti.

Vakar čia tuos pačius rūmuos buvo daug gerų, gražių ir protingų žmonių, tačiau man dar vis lieka neaišku, kas būtų, jeigu daugelis jų ateitų į valdžią. O, be abejo, ir ateis. Paklauskime patys savęs. O kiek mums dar yra likę nesankcionuoto, neįpareigoto, niekieno nesaugomo, niekuo nesuinteresuoto žmogiskumo? Nevartokime čia tų gražių, skambių žodžių „laisvė“, „Lietuva“, „nepriklausomybė“, nors juos ir išsėmė į sakralinį savo žodyną. Bet apsidairykime, kas dedasi aplink. Galgi nekiekviename žingsnyje dar esam tamsūs, užuiti, pikti, įgąsdinti ir kitus jau šiek tiek pramokę gąsdinti lietuviai. Prisimenu Sąjūdžio pradžią ir žodžius, kurie man tada buvo gražiausi, kad Sąjūdis visų pirma yra tautos išminties, žmoniškumo ir tolerancijos mokykla.

O dabar grįžkime prie išeivijos. Išeivijoje aš atradau didžiąją dalį Lietuvos, kurią karai ir gaisrai nuplovė ir Vakarus. Mūsų politiku, inteligentų, karvedžių ir valstiečių vaikus. Nebijau jų pavadinoti „aristokratinė Lietuva“. [...] Tokios mintys man kilo Amerikoje, kur mūsų išeivija stipri, graži ir darbinga. Kuo greičiau išnaudoti visus ryšius su Amerikos ir Pasaulio Lietuvių Bendruomene, man regis, yra pirmutinės eilės mūsų reikalas.

Lietuvą reikia restauruoti, bet lyg ir sumoderninti. Ten būdamas sutikau daugybę energingų žmonių, kurie imtųsi šito darbo kad ir rytoj, tik jie nori turėti šokiškas tokias garantijas, kad viskas nepakrups ir vakar dieną. Amerikos Lietuva turi tiek mokslininkų, kad jau kitais metais mes galėtume atidaryti Kaune Vytauto Didžiojo universitetą. Tada Lietuva turėtų du universitetus, Stepono Batoro, o ne Kapsuko, ir Vytauto Didžiojo universitetą. Amerika turi tiek verslininkų lietuvių, kad per

(Nukelta į 2 psl.)

Įvykiai Lietuvoje ir komunikacijos problemos

VYTAUTAS J. BIELIAUSKAS

Gorbačiovo „perestroika“ (persitvarkymas) ir „glasnost“ (atvirumas) po dvejų su puse metų pagaliau pasiekė ir okupuotą Lietuvą. Šiais metais po neįmyčių ankstyvesniųjų bandymų ir spaudoje, ir radijuje, ir televizijoje pakilo balsai, reikalaujantys atvirumo, kalbant apie įvykius Lietuvoje po 1940 metų ar net anksčiau. Mes visi skaitėme apie stalinizmo pasmerkimą, apie jo nusikaltimus prieš žmogaus teises ir prieš tautas. Matėme vaizdžiuotes, rodančias didžiulius susibūrimus Gedimino aikštėje, Vingio parke ir t.t. Staiga palengvėjo giminių iškvietai iš čia į ten ir iš ten į čia. Buvo viešai pasmerktas Molotovo-Ribbentropo paktas, kuris sudarė „pagrindus“ Pabaltijo kraštų okupacijai; pasmerkti Stalino laikais įvykdyti žmonių kalinimai, trėmimai ir žudymai. Staiga susidomėta Lietuvos istorijos atitaisyti, pripažįstama, kad Lietuva buvo laisva ir nepriklausoma valstybė 1918-1940 metais. Lig šiol tai buvo nutylima, tarsi to visai nebuvo. Dabar yra drįstama kalbėti apie tą nepriklausomybės laiką, pažymint, kad tuo metu krašte buvo padaryta didelė pažanga. Yra skundžiamasi, kad dabar Lietuvoje yra apteršta gamta, apnuodytos upės ir kad visas kraštas yra pavojuje dėl nesaugių atominės energijos reaktorių Ignalinoje. Lietuvoje įsisteigęs Persitvarkymo Sąjūdis viešai reikalauja, kad Lietuvai būtų suteikta ekonominė, socialinė ir kultūrinė autonomija, kad lietuvių kalba būtų oficiali valstybinė kalba. Laisvės Lyga, išėjusi iš pogrindžio viešumon, kalba apie Lietuvos laisvę ir jos valstybinį savarankiškumą.

Šie ir panašūs įvykiai keičiasi dabar labai greitai, dažnai mus pasiekusios žinios pasensta pirma, negu mes jas galime išsiaiškinti ir suprasti. Mūsų veiksniai dažnai visus įvykius stebi ir svarsto, nežinodami, kaip į juos greitai reaguoti. Atrodo, kad kartais pavieniai žmonės laisvajame pasaulyje, nesulaukdami gairių iš veiksmų, pradeda patys reaguoti, remdamiesi savo galvojimu ir savo iniciatyva. Kartais toks elgesys turi neblogas pasekmes, bet kartais jis prašauja pro šalį. Dažnai šios privačios iniciatyvos išsukia tarpusavio ginčus, kaltinimus ir dėl to kyla susiskaldymo grėsmė. Atrodo, kad kiekvienas iš mūsų žvelgiame į dabartinius įvykius Lietuvoje tarsi pro savus

akinius, ir tuo būdu mūsų realybės suvokimai darosi individualiai skirtingi. Kartais visą tai stebint, kyla vaizdas, kad mes čia, laisvajame pasaulyje, taip nudžiugome dėl tam tikrų laisvės pasireiškimų Lietuvoje, kad, šį džiaugsmą bereikšdami, vienas kitam galvas apdaužyti rengiamės, kad tuo įrodytumėme, kurie iš mūsų yra didesni patriotai. Kartais net kyla klausimas, ar okupantai nedaro to tiksliai, norėdami mus sumaišyti ir suksaldyti. Ir taip retas džiaugsmas dėl laisvės šviesos spindulio praskleidimo Lietuvoje gali pavirsti skausmu, kai juo besidalindami norime vienas kitam ant galvos atsistoti. Tarsi besidžiaugdami Lietuvos trispalvės vėliavos į viešumą išnešimu, kai kurie taip „džiaugiasi“, kad vienas kitam su vėliavos kotais į galvą trenkia.

Trumpa psichologinė
įvykių analizė

Be abejo, mes galime veiksmus ir vieni kitus kaltinti, kad tokiems įvykiams tėvynėje nebuvo pasirodę, kad trūksta mums vadų ir idėjų, kad mūsų laikrodis sustojo ir kad nesugebame jo pastumti pirmyn ir t.t. Bet norėčiau tokius kaltinimus atstumti į šalį ir pamėginti žvelgti į visa padėtį kaip psichologą, kurio žinios ir pasirošimas turėtų duoti galimybių įvykius ir reakcijas vertinti, stebint grupių ir individų elgesį ir visa tai analizuojant.

Norėčiau pasiūlyti panagrinėti hipotezę, kuri tvirtintų, kad čia mes turime reikala su percepcijų skirtingumais, į kuriuos mums būtina reikla atkreipti dėmesį, jeigu norime rasti bendrą kalbą tarp savęs. Pagal moderniąją psichologiją aperepcija arba realybės suvokimas remiasi ne tik jusliniais procesais, bet ji priklauso nuo kiekvieno žmogaus asmeniško kognityvinio (pažinimo) stiliaus.

Kognityvinio stiliaus sąvoka nėra taip jau nauja. Ją įvedė amerikietis H. Witkin 1948 metais. Bet šią sąvoką giliau išryškino prof. Witkin ir jo kolegų tyrinėjimai per pastaruosius 40 metų. Jų dėka dabar galime šį fenomeną geriau suprasti. Pagal šiuometinį galvojimą, kognityvinis stilius į save įjungia šiuos elementus: percepciją (juslinį pažinimą), pergyvenimus, protavimą ir atmintį. Kognityvinis stilius remiasi tuo, ką mes suvokiame savo jausmais: girdėjimu, regėjimu, uosle, skoniu ir t.t., savo aplinkos pergyvenimu, iš kurio išsivysto mūsų savivoka, savo protavimu, kurį taipogi veikia mūsų aplinka, socialinės struktūros, vertės, susijusios su religinėmis ir politinėmis sistemomis, ir taip pat atmintis, kuri visus anksčiau minėtus faktorius paruošia, sugrupuoja bei klasifikuoja ir kuri nusprendžia mūsų būsimas reakcijas. Dar kartą: kognityvinis stilius yra pagrįstas tuo, ką mes regime ir jausmėmis, kokias vertes ir socialines sistemas mes inkorporuojame ir kaip mes visa tai savyje integruojame. Evans (1980) pateikia daug

Dr. Vytautas J. Bieliauskas, psichologijos profesorius Xavier universitete, Cincinnati, Ohio, šiais metais naujai išrinktas Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkas, kalba šiemetinio „Ateities“ akademinio savaitgalio programoje spalio 2 dieną Ateitinių namuose, Lemont, Illinois.

(Nuotrauka Jono Kuprio)

studijų santraukų, kuriose yra įrodyta, kad klase ir kultūra turi svarbią įtaką aplinkos pažinimui ir kognityviniam stiliui. Kadangi aplinkai priklauso ir politinė sistema, kurioje žmonės gyvena, ir taip pat vertės, kurios individui yra pristatomos, tai, pagal Witkin (1979), šie faktoriai taip pat veikia ne tik individo galvojimą, bet ir jo realybės aperepciją ir suvokimą. Trumpai apibendrinant, čia suminėti kognityvinio stiliaus tyrinėjimai ir daugelis dėl laiko stokos nesuminėtų rodo, kad tai yra gana plati sąvoka, įjungianti: percepciją, aplinkos

pergyvenimą, savivoką, jausmus, protavimą ir atmintį. Kognityvinis stilius yra išvystomas pirmaisiais septyneriais gyvenimo metais. Jis arba riboja, arba duoda galimybes tolesniam įvairių asmenybės funkcijų plėtimui. Tiesa, kognityvinis stilius gali būti rekonstruotas, t.y. pakeistas, bet tam reikia daug laiko ir atsidėjimo. Kognityvinis stilius yra glaudžiai susijęs su asmenybės vystymusi, nes jis, kaip matėme, apima daugybę – daugumą – jei nei visus asmenybei priklausančius procesus ir bruožus. 1980 metais aš su savo kole-

gomis išvysčiau kognityvinio stiliaus įvertinimo sistemą testui Namas-Medis Žmogus. Naudodami šią sistemą, mes radome kognityvinio stiliaus skirtumus tarp amerikiečių ir lietuvių studentų (1980), tarp amerikiečių ir iranietų studentų. Taip pat ryškūs skirtumai buvo rasti tarp amerikiečių, kiniečių ir japonų studentų. Bene įdomiausi rezultatai pasirodė, palyginus piešinius tų pačių sričių studentų iš komunistinės Kinijos ir Hongkongo (1986). Savo studijoje naudojome duomenis tos pat tautos ir to paties išsilavinimo žmonių. Skirtumas buvo tik tas, kad vieni užaugo laisvojo pasaulio ribose, o kiti – komunistiniame režime. Ir rezultatai parodė, kad jų kognityvinis stilius yra skirtingas. Tai reiškia, kad politinė ir vėrių sistemos buvo pagrindą šiems skirtumams atsirasti. Kitoje studijoje viena mano bendradarbė palygino Kolumbijos ir Amerikos studentų kognityvinį stilių, priklausomai nuo pasirinktų profesijų. Ji rado, kad ne tik tautybė ir kultūra, bet ir pasirinkto darbo sritis turi įtakos kognityviniam stiliui.

Jeigu, remdamiesi visomis anksčiau minėtomis studijomis, sutiksime, kad kognityvinis stilius turi lemiamos įtakos mūsų aplinkos suvokimui, mūsų galvojimui, jausmams, atminčiai ir mūsų sprendimams, tai taip pat turėsime pripažinti, kad kognityvinis stilius yra tarsi akiniai, per kuriuos mes matome ir įvertiname savo realybę. Kaip matėme, šis įvertinimas yra gana subjektyvus, bet jis yra giliai įsišaknijęs kiekvieno asmenybėje. Kognityvinis stilius išsivysto iš lėto ir jis taip pat keičiasi iš lėto ir keičiasi gana sunkiai.

Pritaikysime dabar šiuos samprotavimus sau patiems. Nėra abejonės, kad žmonės Lietuvoje, gyvendami sovietinėje okupacijoje ir sovietinėje kultūroje daugiau nei 40 metų, buvo priversti savo kognityvinį stilių pritaikyti ir pakeisti. Tai įvyko ne jų noru, bet dėl susidariusių sąlygų. Be abejo, savos lietuviškos vertės ir sava lietuviška kultūra yra ten perduodamos iš

(Nukelta į 2 psl.)

Tarp paskaitų šiemetiniame „Ateities“ akademiname savaitgalio spalio 1 dieną Ciurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje: Lietuvos disidentas, savaitgalio pro-

gramos paskaitininkas prof. Vytautas Skuodis, buvęs sąžinės kalnys Sibire Povilas Vaičekauskas, rašytojas Česlovas Grincevičius. (Nuotrauka Jono Kuprio)

Šiame numeryje:

Sigitas Geda apie išeiviją • Vytautas Bieliauskas apie komunikaciją tarp Lietuvos ir išeivijos • Trispalvei virš Lietuvos vėl pakylant • A. a. istorikas Antanas Kučas • Balio Augino eilėraščių ciklas • Naujos knygos • Pasaulio rašytojų akcija Gintautui Iešmantui išlaisvinti • Lietuvių fotografų septynioliktoji metinė paroda Chicagoje • Nuomonės ir pastabos

Ivykiai Lietuvoje ir komunikacijos problemos

(Atkelta iš 1 psl.)

kartos į kartą. Bet su kiekvienu perdavimu tai yra atmiešama su režimo vertėmis ir jo sistema. Tuo būdu jau galima sakyti, kad per 40 metų tenai buvo išvystytas specialus kognityvinis stilius, kuris yra skirtingas nuo kognityvinio stiliaus visu, kuriuos likimas nubloškė į kitus pasaulio kraštus. Mes, gyvendami laisvajame pasaulyje, iš lėto išvystėme savo kognityvinį stilių, kuriam įtaką padarė mūsų naujoji kultūra ir čionykščių sistemų bei vertybių pergyvenimas. Įdomu pastebėti, kad ir laisvajame pasaulyje mes gyvename įvairiuose kraštuose, kuriuose yra ir kultūrinių, ir vertybinių sistemų skirtumų. Be abejo, tai darė ir daro įtaką ten gyvenančių lietuvių pažinimui, galvojimui ir apamai jų kognityviniam stiliui.

Ypatingo dėmesio buvo verti tam tikri pastebimi galvojimo ir elgsenos skirtumai tarp VII-ojo PLB Seimo atstovų, kurie ten buvo atvykę iš 14 kraštų. Visi ten kalbėjo lietuviškai, bet net jų kalba su savo kraštų akcentais buvo skirtinga. Kai kurie tarp savęs kalbėdamiesi vadino vieni kitus „australais“, „vokiečiais“, „britais“ ir t.t. Be abejo, mūsų lietuviškumas ir tėvynės meilė mus surišo taip stipriai, kad tie skirtumai išnyko, kai reikėjo svarbius reikalus spresti, ir tai buvo labai gerai. Bet neįžymūs skirtumai, svarstant mažiau svarbius klausimus, visuomet buvo juntami. Tai buvo labai įdomi lietuvių grupė, pasipuošusi tarpautine mozaika.

Ivykiai Lietuvoje: jų stebėjimas, vertinimas ir komunikacija

Minėjome, kad tik po dvejų su puse metų Gorbačiovo idėjos pradėjo reikštis Lietuvoje, kai tuo tarpu Maskvoje tai buvo juntama anksčiau. Kodėl tam reikėjo tiek daug laiko? Atsakymas gana paprastas: per maždaug 45 metus lietuviai gyveno stalinistinio okupacinio režimo varžtuose. Žudymai, kankinimai, trėmimai į Sibirą ir t.t. privertė žmones ten tylėti, būti kantriems, kalbėti atsargiai. Palaipsniui jie okupacija ir laisvės atėmimą priėmė kaip normalų dalyką. Jie norėjo laisvės, bet bijojo, kad apie tai negalima kalbėti, nes vilčių tam buvo labai mažai belikę. Tiesa, ten buvo ir yra disidentų, pogrindininkų ir kitų tylių rezistentų, kurie tautos laisvės norus į viešumą kėlė ir kelia, tarsi primindami visiems, kad nereikia vilties nustoti ir likimui pasiduoti. Bet daugumas žmonių, baimės ir priespaudos priblokšti, tylėjo ir kentė. Štai staiga atėjo žinia, kad galima laisviau kalbėti ir laisviau elgtis; galima net kritikuoti režimą ir jo priespaudos vykdytojus. Tai atėjo iš Maskvos, iš kur ligi šiol nieko gero Lietuvai nebuvo atėję. Taigi lietuvių kognityvinis stilius tenai negalėjo to priimti. Visi liko tylūs net ir tada, kai kalbėti bent kiek galėjo. Režimo valdovai Lietuvoje taip pat netikėjo, kad tokie raginimai persitvarkyti galėjo būti tikri, ir dėl to jie kartais net pastiprino priespaudą, galvodami, kad tokiu būdu bus ištikimesni Maskvai. Taigi, reikėjo dvejų su puse metų, kol galų gale dalykai pajudėjo. Įsikūrė Persitvarkymo Sąjūdis, Laisvės Lyga išėjo viešumon, kai kurie politiniai ir sąžinės kaliniai buvo paleisti ir t.t. Dalykai pajudėjo ir juda. Bet ten yra ieškoma jiems kryptių ir norima jų autentiškumą nustatyti.

Dabar išieivijoje gyveną lietuviai daugiau kaip per 45 metus buvo prieje išvada, kad tėvynėje okupacija tebesitęs ir jų viltys dėl Lietuvos laisvės buvo visai išblėsę. Daugelis jų buvo priversti palikti tėvynę, stalinizmo įbau-

„Ateities“ akademiniame savaitgalyje Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, šių metų spalio 1 dieną: Kornelijus Jazbutis, savaitgalio programos paskaitininkas, Lietuvių informacijos centro Washingtono

skyriaus vedėjas Viktoras Nakas, tėvas Juozas Vaisnys, S.J. ir Arūnas Liulevičius, vienas iš savaitgalio rengėjų grupės.

Nuotrauka Jono Kuprio

ginti. Daugelis jų po karo negalėjo atgal grįžti, nes žinojo, kad jų laukia Sibiras vien dėl to, kad buvo Vakaruose, dažnai net ne savo noru. Ir taip jie kūrėsi įvairiuose pasaulio kraštuose. Daugelis jų pradėjo viską iš nieko, bet nebijodami vargo ir darbo, jie prasimušė ir susidarė gana patogias gyvenimo sąlygas. Jie vis galvojo, kad kada nors galės grįžti į laisvą Lietuvą ir ten baigti savo nelengvą gyvenimą. Deja, tai buvo tik svajonės. Daugelis jų per pastaruosius 20 metų galėjo Lietuvą aplankyti su penkiadienėmis, o vėliau su dešimties dienų turistinėmis ekskursijomis. Bet vizitai ten niekad nebuvo labai malonūs: jie buvo sekami, jų judėjimas buvo suvaržytas ir jų pasikalbėjimai su giminėmis netikri. Jie jautė okupacijos režimo grėžti į laisvą Lietuvą ir ten baigti savo nelengvą gyvenimą. Tačiau jie vis galvojo, kad kada nors galės grįžti į laisvą Lietuvą ir ten baigti savo nelengvą gyvenimą. Tačiau jie vis galvojo, kad kada nors galės grįžti į laisvą Lietuvą ir ten baigti savo nelengvą gyvenimą.

jantis „privaciai iniciatyva“. Pagal šį galvojimą reiktų žmonėms arba naudotis privačiais iškvietais iš abiejų pusių, arba vykti į Lietuvą su Inturisto grupėmis. Atseit tuo būdu mes išvengime bendradarbiavimo su tenykštėmis valdiškomis įstaigomis, kurios atstovauja pirmiausia okupaciniam režimui. Tuo būdu mūsų veiksmams nereikia į šį reikalą kištis ir jiems nereikia daryti naujų, gal net nepopuliarių sprendimų. Deja, šitoks galvojimas nėra nieko gero davęs. Vadinama „privati iniciatyva“ jau yra naudojama kai kurių avantūristų, kurie, prisidengdami patriotizmu, naudoja daugelio patriotinius jausmus kai kuriems gana neaiškiems projektams, atnešantiems visų pirma jiems patiems pelno. Be abejo, prie to dar prisideda okupacinių įstaigų sustiprinta dezinformacija, kurios įtakoje yra kvestionuojami ir mūsų tautinių siekimų tikslai, ir mūsų nuosirdumas savo tėvynei.

Ryšiams gairių ieškojimas

Gyvename visi kognityvinių stilių ir komunikacijų konfūze. Mes visi norime dažnesnių ir artimesnių ryšių su tėvyne. Tai yra labai suprantamas dalykas. Atsiradus lengvesnėms sąlygoms, norime vizitais pasikeisti. Bet mes norime ne tik privačiai vieni kitus lankyti, bet ir plačiau ryšius palaikyti. Mes norėtume lietuvių menininkus, sportininkus, rašytojus ir poetus iš ten čia išgirsti, o taip pat norėtume, kad panašūs mūsų kultūrininkai ten galėtų nuvykti. Mes jau turėjome savo tarpe kai kurių Persitvarkymo Sąjūdžio atstovų, o kas iš mūsų vyks ten kalbėtis? Lengvų atsakymų nėra, bet jų greit reiks.

„Privati iniciatyva“, kurios imasi dabar daugelis gerai galvojančių patriotų, gali tapti chaosu, jeigu tai bus daroma be jokios koordinacijos ir nesilaikant jokių ligi šiol mūsų nustatytų principų. Šiuo metu individai gali daug gero padaryti, bet jie gali ir mus suskaldyti. Taigi reikia jau mums viršijančios individualinės, vadovaujančios iniciatyvos, kuri, mano nuomone, turi išeiti iš PLB valdybos. Be abejo, mes visi gyvename kognityvinio stiliaus sumišime, kuris visus mus liečia, taigi ir PLB valdyba. Bet PLB valdyba, būdama tarptautinės sudėties, buvo ir yra labai jautri šiuo atžvilgiu. Mes dedame visas pastangas išryškinti savo komunikaciją ir tinkamai įvertinti įvykių tėvynėje ir ju reikšmę išieivijoje. Dėl to PLB valdyba svarstė ir svarstys iš esmės įvairias ryšių su Lietuva spritis ne tik individualinėje, bet ir grupinėje plotmėje. Mes esame atsargūs, darydami sprendimus, bet mes nebijome ir nebijome juos daryti visuomet, kai tai bus reikalinga. Mes labai vertiname kiekvieną asmeninę iniciatyvą, bet taip pat galvojame, kad reikia nustatyti aiškesnes gaires visiems individams ir grupėms. Yra svarbu, kad tokios gairės nesugriautų mūsų principų, iš kurių svarbiausias yra Lietuvos tautinio ir valstybinio savarankiškumo pasiekimas ir lietuviybės išieivijoje išlaikymas. Šiais nepakeičiamais principais remiantis, mes galime ir turime būti lankstūs, dinamiški, drąsūs, bet taip pat ir atsargūs. Mūsų didesni ir dažnesni ryšiai su tėvyne padės mums vieniems kitus geriau suprasti, savo realybės supratimą suartinti ir atsinaujinti tikra lietuviška dvasia. Dabar mums daugiau negu kada nors reikia

Vienybė težydi

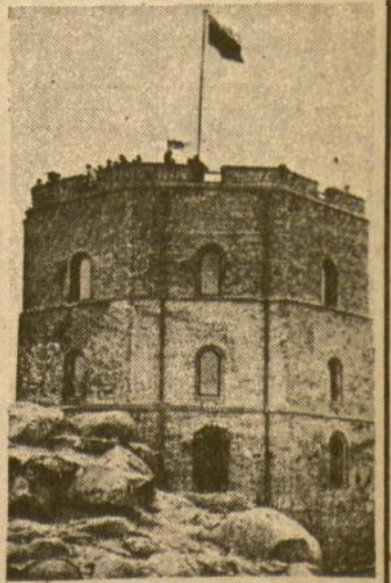
Šiais Lietuvos atgimimo metais, o ypač šiomis nuostabiomis dienomis vienas kitam atpasakojame angliškoje spaudoje matytus straipsnius apie įvykius Lietuvoje, vieni kitiems mielai dalijame kitų kraštų ir kitų miestų laikraščių straipsnių fotokopijas. Bet turbūt už viską labiau norime dalytis pačių lietuvių tėvynėje, tu įvykių tiesioginių dalyvių ir gyvų liudininkų pergyvenimais. Tegu tad skaitytojas priima kaip laiko dokumentą ir kaip vieno tokio pergyvenimo žodinį pavidalą šią Aldonos Žemaitės apybraižą, išspausdintą „Literatūros ir meno“ 1988 m. spalio mėn. 15 d. numerio pirmajame puslapyje, kuri pavadinta „Vienybė težydi“. — Red.

Pirmą kartą senąją tautinę vėliavą pamačiau Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Vilniaus medikų iniciatyvinės grupės steigiamajame susirinkime. Ji kukliai svyrėjo Respublikinės klinikinės ligoninės posėdžių salės kampe. Net salės prieblandoje į akis krito jos spalvų tirštumas ir per laiką sulenkimuose atsiradusios skylės. Jau tada atėjo į galvą mintis, kad šita vėliava, slėpta ir, nepaisant baimės, saugota, kartu su savo šeimininkais išgyveno visus tragiškus mūsų tautos istorijos tarpnius, todėl ypač mums brangi. Iš arčiau tokią sudėlingąją vėliavą pamačiau skulptoriaus Juozo Zikaro duktės Alytės bute. Išsaugota per visus baismečius (pats skulptorius, deja, neišsilaugojo, neištvėręs visų perse-

kiojimų, mirė 1944 metų pabaigoje), ji švietė sodriom geltono, žalio ir raudono vilnonio audinio spalvomis, o tos spalvos buvo taurios ir ramios, žadinančios pusiausvyrą, rimtį ir susikaupimą. Ši vėliava buvo panaši į tas dabartines savo seris, kurių miškas iškyla kiekvieno mitingo ar kito renginio proga, ir drauge kitokia. Išmlytė ir iškentėta.

Spalio 7-tą dieną, 10-tą valandą ryto, ji suplevėsavo Gedimino kalno pilies bokšte, ir tas rytas virto tautos švente. Tik iš vakaro sužinoję apie patį faktą (LTSR Aukščiausios Tarybos prezidiumo įsakas), jau prieš valandą ėmė plaukti į Gedimino aikštę minios. Plaukė žmonės, plaukė ir tautinės vėliavos — senos, skylėtos, išblukusios, ir naujos, šviežiai pasiūtos, įvairiausių dydžių ir atspalvių. Ir kai varpinės bokšto laikrodžio išmušė paskutinį dūžį, o pilies bokšte suplevėsavo trispalvė, iš dešimčių tūkstančių krūtininių (visa aikštė ir jos prieigos buvo pilnutėlės) nuošė galingas obalsis: Lietuva, Lietuva.

Mitingą pradėjo Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininkas A. Vileikis, prisiminimais dalijosi tautos patriarchas V. Landsbergis-Žemkalnis, kalbėjo rašytojai ir filosofai. Dar ilgai nesiskirstė žmonės iš aikštės. Vis užversdavo galvas ir žiūrėjo aukštyn, tarsi netikėdami savo akimis, kad po tiek dešimtmečių bauginimų, grasinimų ir baumų, jei kas nors kur nors išdrįdavo prisiminti trispalvę, dabar ji vėl plevėsuoja virš Lietuvos,

Nepriklausomos Lietuvos trispalvė Gedimino kalno pilies bokšte.

ir tikėkim — amžinai. Prasidėjo improvizuoti koncertai, žmonės spietėsi būreliais ir linksminosi.

Kaune panašios iškilmės įvyko spalio 9 dieną, sekmadienį. Tautinė vėliava čia buvo iškilmingai palydėta, iš Architektų namų. Katedroje, galin-gam chorui užtraukus giesmę „Marija Marija“, nuaidejus jaudinantiems žodžiams, vėliava buvo pašventinta. Ir su „Tautiška giesmė“ ji buvo išlydėta iš katedros link Kauno pilies, o paskui per visą miestą nešta iki Istorijos muziejaus sodelio, kad 16 valandą, skambant varpams, suplazdėtų muziejaus bokšte. Rodos, visas Kaunas susirinko į šią šventę, tokio didelio susibūrimo neat-simininė nei pagyvenę, nei jauni.

Tegul ši diena būna mūsų visų klaidų taisyso pradžia, — tokia mintis nuskambėjo kau-niečių šventėje. Tegul trispal-vė vėliava suvienija tautą kon-kretiems darbams.

Sigito Gedos kalba Sąjūdžio suvažiavime

(Atkelta iš 1 psl.)

penketą metų pastatytų ant kojų visus mūsų nuygentas įmones, išstatytų gražiausius viešbučius prie Baltijos. Štai sakau, visa tai gražu, jeigu ir mes patys išsugosim savo intelektualinį potencialą, savo lietuvišką darbingumą, orumą, jeigu nedejuodams ir grupėms. Yra svarbu, kad tokios gairės nesugriautų mūsų principų, iš kurių svarbiausias yra Lietuvos tautinio ir valstybinio savarankiškumo pasiekimas ir lietuviybės išieivijoje išlaikymas. Šiais nepakeičiamais principais remiantis, mes galime ir turime būti lankstūs, dinamiški, drąsūs, bet taip pat ir atsargūs. Mūsų didesni ir dažnesni ryšiai su tėvyne padės mums vieniems kitus geriau suprasti, savo realybės supratimą suartinti ir atsinaujinti tikra lietuviška dvasia. Dabar mums daugiau negu kada nors reikia

Vargšai išieiviai, kurie užmiršta savo tėvynę. Tačiau vargšė yra ir

tauta, kuri užmiršta savo išieivius.

Pabaigai, pirmiausia į Lietuvą turi sugrįžti visa tai, ką po karo tenai sukūrė mūsų literatai, istorikai, mokslininkai. Tenai, rūsiuose ir bibliotekose, begalė lietuviškų knygų. Tenai dar labai daug daiktų, kurių mes nežinome, apie Brazdžionį, Aistį, Radauską, Nyką-Niliūną, Nagį, Liūnę Sutemą, Marių Katiliškį, Joną Meką, Vaičiulaitį. Negi visus išvardinsi. Arba tokius

pasitikėjimo savimi, pasitikėjimo vienu kitais ir pasitikėjimo savo sprendimais. Mums reikia parodyti pasitikėjimo ir savo išrinktais vadovaujančiais asmenimis. Neužmirškime, kad Lietuva tebėra okupuota ir kad ten gyvenantys žmonės tebėra pavojuje. Todėl neverskime jų per daug į konfliktą įeiti ir tuo būdu nukentėti. Mes ieškome gairių

ryšiams su tėvyne. Ir jos pamažu yra išvystomos. Bet šiam tikslui reikia kantrybės ir santūrumo. Žinoma, ta kantrybė turi būti aktyvumu pažymėta, o ne paronoidiniu apsileidimu charakterizuota. Atsiminkime, kad mūsų žmonės tėvynėje savo vergijos grandines judina ir tik jie jas numes. Dieve duok, kad tai greičiau įvyktų.

Jaunųjų rašytojų vakaronėje per šiemetinį „Ateities“ akademinį savaitgalį 1988 m. rugsėjo mėn. 30 d. Jaunimo centro kavinėje, Chicagoje, savo kūrybą skaito jaunas poetas Vainis Aleksa.

Nuotrauka Jono Kuprio

jaunus ir talentingus žmones, kurie būtini Lietuvai, kaip istorikas Saulius Sužiedėlis, Romas Misiūnas, filosofas Algis Mickūnas. Arba be reikalo iš Lietuvos išvarytas Tomas Venclova.

O pradėti aš pats norėčiau nuo šiuolaikiško aerouosto statybos Vilniuje ar Kaune. Tegul būna „Dariaus ir Girėno“ aerouostas. Viena Amerikos firma tą padarytų per mėnesį.

Atvirame ir laisvame, suvienytame pasaulyje visos kitos problemos išsprendžios savaime. Vakar, tiesa, dar keli jauni žmonės manęs prašė ką nors pasakyti jaunimui. Ką pasakyti? Pirmiausia, skubėkite mokytis anglų kalbos. Nes tai šiuo metu yra pirmoji pasaulio kalba, tik su ja ir per ją imanomi ryšiai su pasauliu, kompiuterių era. Tą jau seniai suprato ne tik vokiečiai ir japonai, bet netgi ir mažos Afrikos tautelės. Mačiau universitetus, kur knibžda visos pasaulio rasės, visas jaunimas, tik nerasi nei vieno lietuvio. Tie, kur yra, beveik jau ne mūsų, jie prarasti, kadangi pasaulis ėjo nuėjo, palikdamas mus šitam nelaimingam užantį. Jeigu sakom, kad Vilnius yra Lietuvos širdis, tai tą turi girdėti viso pasaulio lietuviai.

Ir paskutinis prašymas tiems, kurie kurs naują Lietuvos konstituciją — Amerikos didieji lietuviai, istorikai ir mokslininkai, prašė, kad jina būtų kuriama, parašyta Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos statuto pagrindu.

• Tomo Venclovos du eilė-raščius („Pasakykite Fortin-brasui“ ir „Eilėraštis apie atmintį“) išspausdino Paryžiuje leidžiamas literatūrinis žurnalas *Lettre Internationale* 18-tame šių metų numeryje. Eilėraščius į prancūzų kalbą išvertė André Markovitch, pasižymėjęs rusų ir kitų literatūrų vertimais. André Markovitch rengia Tomo Venclovos poezijos knygą prancūziškai.

Su istoriku Antanu Kuču atsisveikinus

VINCAS TRUMPA

Šių metų balandžio 28 diena Putname mirė istorikas Antanas Kučinskas-Kučas, sulaukęs gražaus amžiaus (buvo gimęs 1900-10.14). Jaunam Lietuvos istorijos mokslui Antrasis pasaulinis karas ir Lietuvos okupacijos labai brangiai atsiėjo. Visa plejada jaunės kartos Lietuvos istorikų pasitraukė į Vakarus: Adolfas Šapoka, Juozas Jakštas, Zenonas Ivinskis, Konstantinas Avižonis, Simas Sužiedėlis, Pranas Čepėnas, Jonas Matusas ir dar vienas kitas. Antano Kučo kelias buvo dar sunkesnis. 1943 m. pavasarį jis kartu su visu būriu kitų intelektualų buvo Gestapo suimtas ir nugabentas į Stutthofio koncentracijos stovyklą netoli Dancigo. Baigiantis karui iš jos išsivadavęs kurį laiką gyveno Varšuvoje, paskui per Vakarų Vokietiją ir Paryžių 1946 m. atsidūrė Amerikoje, kaip ir dauguma kitų Lietuvos istorikų.

Retai kūrė kitai profesijai taip sunku adaptuotis svetimame krašte ir testuoti savo profesinį darbą kaip istorikui. Iš mūsų pasitraukusių į Vakarus istorikų berods tik vienas Zenonas Ivinskis, pasilikdamas Europoje ir galėdamas naudotis turtingais Vokietijos ir Vatikano archyvais ir bibliotekomis, galėjo daugmaž normaliai testuoti viduramžinės Lietuvos istorijos tiriamąjį darbą. Visi kiti turėjo griebtis visokių amatų ir tik pripuolamai prisiliesti prie Lietuvos istorijos.

Laimingu būdu istorikas Antanas Kučas įsitraukė į mūsų išeivijos Amerikoje istorijos sritį ir čia išvarė labai giliai vagą, paskelbdamas originalių darbų apie kai kurias lietuviškas parapijas, Lietuvių Romos katalikų susivienijimą, kun. Antano Staniukyno biografiją. Be to, suredagavo ir didele dalimi pats parašė gana plačią Amerikos lietuvių istoriją, kurią išleido Juozas Kapočius Bostone (1971 m.).

Dvi istorikų mokyklos Lietuvos universitete

Retas dalykas, kad palyginti nedidelis kraštas, turįs tik vieną universitetą, turėtų dvi istorikų mokyklas. Vieną jų, kurią turbūt galima pavadinti katalikiškąja, išaugino Teologijos-Filosofijos fa-

Antanas Kučas (1900-1988)

kultetas, kuris dvasinių mokslų srityje buvo lyg atskiras universitetas.

Jis ruošė net keturiolika dvasinių mokslų specialybių. Tarp jų buvo ir visuotinės bei Lietuvos istorijos specialybė. Pamatus katalikiškajai Lietuvos istorikų mokyklai padėjo kun. Antanas Alekna (1872-1930), geros monografijos apie vysk. Motiejų Valančių autorius. Tarp kita ko, šimtmetinės Valančiaus mirties sukakties proga Lituanistikos institutas išleido antrąją šios monografijos laidą (Chicago, 1975). Be to, tas pats Alekna parašė gerą Lietuvos istorijos vadovėlį, kuriuo mūsų gimnazijos naudojosi, ligi pasirodė nauja ir platesnė Adolfo Šapokos suredaguota Lietuvos istorija. Tam pačiam prof. Antanui Aleknai priklausė ir Lietuvos Bažnyčios istorija, kurios pa-

pildytą laidą parengė dr. J. Stakauskas.

Nemažesnių nuopelnų katalikiškajai istorikų mokyklai turėjo prof. Jonas Totoraitis (1872-1941), dar 1904 m. Fribourgo universitete apgynęs disertaciją apie karalių Mindaugą, vėliau parašęs plačią Sūduvos-Suvalkijos istoriją, kurios pirmas tomas pasirodė 1938 metais. Daugiau bažnytinės istorijos disciplinomis užsiėmė prof. Pranas Penkauskas (1889-1950). Vėliau, jau Antanui Kučiui baigus universitetą, atėjo prof. Zenonas Ivinskis, pirmasis pasaulietis istorikas Teologijos-Filosofijos fakultete.

Antroji Lietuvos istorikų mokykla, kurią galima pavadinti humanistine, žiedėsi prie Humanitarinių mokslų fakulteto. Jos pradininkais buvo Jonas Yčas, Petras Klimas, kuris netrukus persimetė į diplomatinę tarnybą, Augustinas Voldemaras, nuėjęs politikos keliu, Augustinas Janulaitis. Turbūt nesuklysimė pasakyti, kad Lietuvos istorijos studijoms didžiausios įtakos turėjo prof. Ignas Jonynas, garsaus rusų istoriko M. Liubavskio mokinytis, ypač pabrėžęs šaltinių kritikos reikšmę istoriniuose tyrinėjimuose. Vėliau į Lietuvos istorijos katedrą įsijungė Adolfas Šapoka, Jonas Matusas ir Konstantinas Avižonis.

Istorikas Antanas Kučas priklausė pirmajai Lietuvos istorijos mokyklai.

Monografija apie Kęstutį

1927 m. baigęs universitetą Antanas Kučas kurį laiką dar gilino studijas Grenoblio ir Nancy universitetuose, paskum mokytojavo Marijampolės Marijonų gimnazijoje ir Mokytojų seminarijoje. Tuo pačiu metu jis rinko medžiagą ir ruošė stambiają studiją apie Lietuvos Didįjį kunigaikštį Kęstutį, kurią bene 1937 m. pasiūlė Teologijos-Filosofijos fakultetui kaip disertaciją daktaro laipsniui.

Lietuvos universitetas apamai labai šykščiai dalino daktaro laipsnius, ne taip, kaip kai kurie Vokietijos ar Šveicarijos universitetai. Tokias tradicijas, atrodo, tęsia ir dabartinis Valstybinis Vilniaus universitetas. Idomu, kad per visą savo gyvavimo laiką (ligi 1940 metų) Teologijos-Filosofijos fakulteto Filosofijos skyrius suteikė tik 5 daktaratus (Jo-

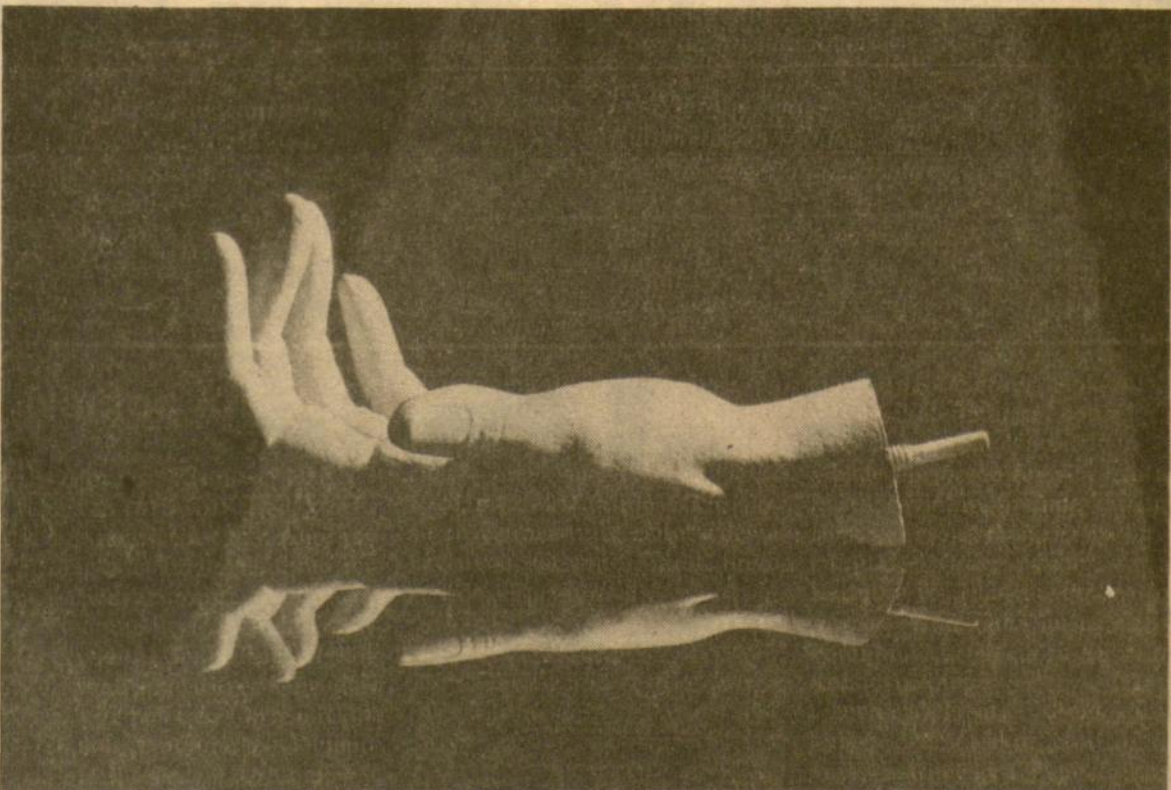
nui Griniui iš literatūros, Antanui Maceinai iš pedagogikos, Pranui Mantvydui iš filosofijos ir Jonui Matusui bei Antanui Kučiui iš istorijos). Humanitarinių mokslų fakultetas berods dar mažiau. Gal čia šiek tiek lėmė ir tai, kad daugelis senųjų profesorių patys neturėjo daktaro laipsnio.

Nelengvai sekėsi ir Antanui Kučiui. Buvau jo disertacijos gynime, kuris, kaip paprastai, buvo viešas. Oficialiais jo oponentais buvo prof. Jonas Totoraitis ir Zenonas Ivinskis. Prof. Totoraitis nepagailėjo komplimentų ir tik labai atsargiai pareiškė keletą, kaip jis sakė „metodologinių gėdavimų“. Tuo tarpu Zenonas Ivinskis, nelabai seniai pats apsidaktaravęs Berlyno universitete ir tapęs docentu, gerokai papurtė Antano Kučo studiją apie Kęstutį. Vis dėlto fakultetas teigiamai įvertino Antano Kučo darbą ir suteikė jam istorijos daktaro laipsnį. Santykiai tarp Kučo ir Ivinskio pasiliko šalti. Kai 1968 m. pasirodė Vinco Maciūno suredaguotas specialus *Lietuvių enciklopedijos* tomas, skirtas Lietuvai, kuriame viduramžinės Lietuvos istoriją parašė Zenonas Ivinskis, Antanas Kučas, ją recenzuodamas *Drauge*, smarkokai sukritikavo tą Ivinskio rašinį. Jis daug atlaidesnis buvo Konstantino Avižonio bajoriškosios ir mano XIX a. Lietuvos rašiniams tame pačiame enciklopedijos tome.

Antanas Kučas – istorikas

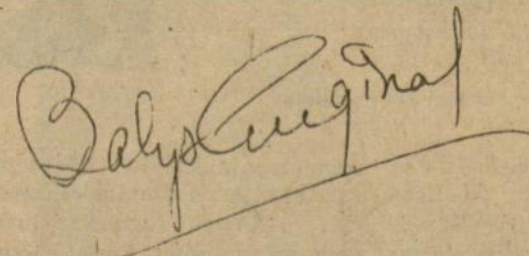
Kaip minėjome, atsidūręs Amerikoje, Antanas Kučas beveik išimtinai pasišventė mūsų išeivijos istorijai ir čia išvarė labai plačią vagą. Turint galvoje, kaip smarkiai toji išeivija buvo susiskaldžiusi (daug labiau negu naujoji išeivija po Antrojo pasaulinio karo) ir kaip karštai kiekviena srovė gynė savo pozicijas, nesunku suvokti, kad ir istorikui nelengva išlaikyti šaltą ir nesuinteresuotą objektyvumą. Aišku, ir dr. Antano Kučo veikalai kartais susilaukė griežtesnės kritikos, ypač jo *Amerikos lietuvių istorija* (1971). Ypač kontroversinė buvo dr. Jono Šliūpo asmenybė. Net ir labai nešališkas dr. Juozas Jakštas savo monografijoje apie dr. Joną Šliūpą daug kur nesutinka su Antano Kučo Šliūpo vaidmens mūsų išeivijos istorijoje įvertinimu. Tačiau aplamai reikia pripažinti, kad dr. Antanas Kučas labai daug nusipelnė ne vienos lietuviškos parapijos, katalikiškos organizacijos ir ne vieno klebono asmens istorijai.

Dr. Antanui Kučiui mirus, beliko tik vienas kitas istorikas išaugęs iš Nepriklausomos Lietuvos istorinės mokyklos. Ją pakeitė vadinama tarybinė istorijos mokykla, kurios turbūt niekas nemokėtų tiksliau aptarti. Ji neva remiasi marksistine metodologija, kuri yra tokia pat terra incognita, kaip ir tarybinė istoriografija. Praktiškai tai reiškė visų pirma istorijos nuasmeninimą, istorines asmenybes pakeičiant klasėmis, masėmis ir kitomis, daugiausia iš sociologijos pasiskolintomis sąvokomis. Nors formaliai buvo skelbiama visų tautų lygybė, tačiau rusiškasis nacionalizmas buvo daug aukščiau iškeltas už visus kitus nacionalizmus, jiems prisegant įtartina buržuazinio nacionalizmo etiketę. Aplamai, Sovietų Sąjungos istorija vis labiau darėsi Rusijos istorija. Tik pačiu pastaruoju metu prasideda reakcija prieš tokias istorijos deformacijas, prieš vadinamąsias baltas dėmes ir už istorinės asmenybės sugražinimą į istoriją. Iš Alfonso Eidinto ir kai kurių kitų istorikų straipsnių galima spėti, kad pasikeis pažiūros ir į išeivijos istoriją. Tada bus tiksliau įvertintas ir dr. Antano Kučo įnašas į išeivijos istoriografiją.

Žiema/mirtis

Nuotrauka Eugenijaus Butėno

Vėlinių sonata

A. a. Marcelinui Žitkui

I

Renki žvaigždes –
Jos svaigina viršūnių šviesa,
Renki dainas –
Ir laikai širdyje.
Renki veidus,
Apdulkusius kelionės dulkėmis:

Motinos – trapių vaikystės porcelianą,
Arba žalių naktų miglų
Išnirusį
Merginos gymį –
Kerimą pumpuro švelnumą –

Renki akimirkas –
Svajonių, ilgesio
Ir sielvarto –
Dar nepilni
Bedugniai
Ežerai troškimo –

II

Bet kartą – kaip apsunktę varpos –
Nusvyra tavo rankos –
Iš pirštų virpančių
Išsprūsta žvaigždės,
Ir dainos eina slėniais,
Tolinas
I negrįžtamas, apkurtusias
Tolumas –
Veidai nublunka –

Ir palieka
Pilkumas pelenų ir rūko –

Ir derlius surinktų dienų pabyra –
Kaip grumstas, gniūžtėje suspaustas –
Ir smėlio šlamesys tylūs
Išgaudina ir puokštę vystančią,
Kurį nežinomos – (o gal bičiulio) – rankos
Padėjo ten ant žemės kauburėlio,
Kad ji šnabždėtų paskutinįjį sudie –

III

Tuščios tavo ilsinčios rankos,
Marcelinai,
Pavargo jos rinkti
Svajas, trapius troškimus,
Golfo sviedinukus.
Šopeno ilgesį,
Mocarto menuetų
Elegantišką ritmą.
Nūnai fortepijono klavišai
Nebesulaukia
Tavo pirštų glamonės –

Tik Vėlinių vėjai –
Rudens giesmininkai –
Tau gieda geltonąjį Requiem –

Tylios ir tuščios tavo rankos –
Dabar jose ilsis
Nyki tuštuma –

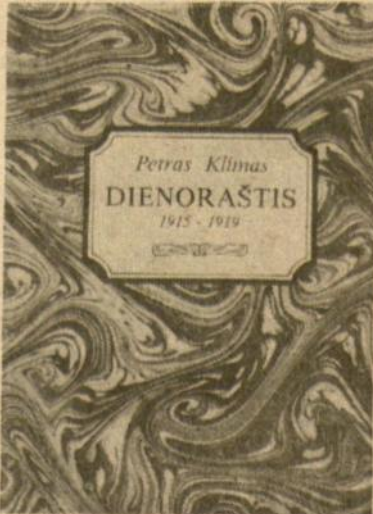
Naujos knygos

• **Petras Klimas. DIENORAŠTIS 1915-1919.** Redaktorius – Ž. Mikšys. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1988. Techninis redaktorius – Vytautas Vepštas. Aplankas V. O. Virkau. Spausdino Mykolo Morkūno spaustuvė Chicagoje. Tiražas – 800 egz. 456 psl. Kaina – 20 dol. Gaunama pas leidėjus, pas platintojus ir „Drauge“.

Knygos įvade Lietuvos nepriklausomybės akto signataro, diplomato ir istoriko Petro Klimos sūnus (taip pat Petras Klimas) pateikia savo tėvo biografijos duomenis ir aptaria tik ką išleisto jo dienoraščio pobūdį. Petras Klimas gimė 1891 metais Kušliskių kaime, Kalvarijos valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Jau lankydamas Marijampolės gimnaziją, įsitraukė į slaptą moksleivių veiklą. Baigė Maskvos universiteto teisų fakultetą 1914 metais. Pirmojo pasaulinio karo metu pasiliko Vilniuje ir dirbo Lietuvių komitete nukentėjusiems nuo karo šelpiti.

1917 metais Petras Klimas buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą, o 1918 metais pradėjęs dirbti Už-

sienio reikalų ministerijoje jis dalyvavo pokario Taikos konferencijoje Paryžiuje ir derybose su rusais Maskvoje. Nuo 1920 iki 1923 m. aukštuosiuose kursuose ir Kauno universitete dėstė Lietuvos istoriją. Tada buvo

paskirtas Lietuvos igaliotu ministru Italijoje, o 1925 metais – Prancūzijoje, kur išbuvo iki Lietuvos pasiuntinybės panaikinimo per Antrąjį pasaulinį karą. Lietuvai jis taipgi yra atstovavęs Belgijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Liuksemburge. Vokiečiai Petrą Klimą suėmė pietų Prancū-

zijoje 1943 metais ir iki 1944 išlaikė kalėjimuose, kol sugrąžino Lietuvon ir Kaune kovo 19 išleido apriboton laisvėn. Antrą kartą sovietams okupavus Lietuvą, rugsėjo mėnesį jis buvo suimtas, išvežtas į Sibirą ir ten kalintas iki 1954 m. Po Stalino mirties buvo jam leista grįžti Kaunan, kur jis mirė 1969 m. sausio 16 dieną.

Dienoraščio atsiradimo aplinkybės dramatiškos, tad ir jo vertė Lietuvos istorijai unikali: „Baigęs mokslus Maskvos universitete, mano tėvas sugrįžta į Lietuvą. Tuo metu įsiliiepnoja Pasaulinis karas. Lietuvai yra viltis atgauti savo nepriklausomybę. Ivykių raidos sudomin-tas, P. Klimas ima žymėti ryškesnius ir svarbesnius įvykius krašte. Taip gimsta jo dienoraštis 1915 m. Rašo reguliariai iki 1919 m.“ (p. 10).

Nėra kalbos, kad ši knyga kaip reta kuri kita pririš dabartinį skaitytoją – su ja jis nusikels daugiau kaip 70 metų praeitį ir bus dalyvis įvykiuose, kurie ne tik turėjo lemiamos reikšmės Lietuvos istorijai, bet savo emoci-nių krūviu prilygsta šian-dieninių įvykių Lietuvoje per-gyvenimui.

Pavasaris, vasara, ruduo

Nuotrauka Eugenijaus Butėno

Iš Lietuvių fotografų išeivijoje 1987 metų parodos Chicagoje, kurios konkursinė tema buvo „Metų laikai“.

Pasaulio rašytojų akcija už Iešmantą

„Dabar arba niekad!“ — *Gimtajame krašte* išspausdintame eilėraštyje iš nutremimo savo tautiečiams šaukia Gintautas Iešmantas. „Dar ne“, atsako aukštieji tarybiniai pareigūnai, i kurių sieną tebeatsimuša pasaulio rašytojų ir žmogaus teisių organizacijų pastangos išva duoti nualintą, bet nepalaužtą „sąžinės kalinį“.

Spalio 7 dieną Tarptautinio PEN klubo pirmininkas Francis King per Sovietų Sąjungos ambasadorių Britanijoje pasiuntė Michailui Gorbaciovui laišką, kuriame jis primena, kad jau kovo 24 d. jis sovietiniam generaliniam sekretoriui išreiškė pasaulinės rašytojų organizacijos narių susirūpinimą Gintauto Iešmanto padėtimi, ypač jam pastaruoju metu Komi autonominėje respublikoje susirgus džiava. „Kadangi aš negavau atsakymo, ir bijausi, kad laiškas galėjo kur nuklysti, siunčiu jums kitą“, Gorbaciovui rašo PEN pirmininkas.

Francis King toliau informuoja Gorbaciovą, kad rugsėjo pradžioje Seulo mieste, Pietų Korėjoje, įvykusio 52-ro PEN suvažiavimo dalyviai kreipėsi į jį, prašydami, kad jis vėl rašytų generaliniam sekretoriui, nes iki šiol Iešmantui dar nebuvo sugrąžinti saugumo konfiskuoti rankraščiai. „Atsižvelgiant į pašlijusią Iešmanto sveikatą“, rašo PEN pirmininkas, „aš vėl prašau, kad jam būtų leista grįžti į Lietuvą. Toksai gestas pademonstruotų pasaulio literatūrinei bendruomenei, kad naujoji politika jūsų šalyje taikoma lygiai visoms tautomis“.

Iš Maskvos atsakymo dar negavo ir amerikiečių PEN klubas,

Gintautas Iešmantas

kurio vadovybė rugpjūčio 8 dieną buvo pasiuntusi laiškus Michailui Gorbaciovui ir CK sekretoriui Lionginui Šepečiui. Šiuose laiškuose Arthur Miller, Norman Mailer ir kiti žymūs amerikiečių rašytojai ragino, kad Iešmantas būtų bematant paleistas, nes nutremimo sąlygose jo gyvybei gresias pavojus.

Gintauto Iešmanto likimu rūpinasi ir keli Tarptautinės amnestijos skyriai Amerikoje bei Europoje. Šią vasarą amerikiečių skyriai buvo suorganizavę laiško rašymo akciją, į kurią įsijungė mokytojai, žurnalistai ir kiti

profesionalai. SSRS Rašytojų sąjungos generaliniam sekretoriui Vladimirui Karpovui buvo pasiūsti daugiau kaip keturi šimtai atvirukų Iešmanto klausimu. Ir iš jo nesusilaukta jokios reakcijos. Karpovas dalyvavo Pietų Korėjoje įvykusiame PEN klubo suvažiavime, kur Iešmanto ir kitų lietuvių politinių kalinių klausimą iškėlė poetas Tomas Venclova. Ir ten Karpovas elgėsi, lyg apie Iešmantą bei kitus lietuvių kalinius jis niekad nebūtų girdėjęs.

Toks sovietinės valdžios ir kultūrinių pareigūnų elgesys nei-

giamai veikia pasaulio rašytojų bendruomenę. Viltingas kalbas apie kelių sovietinių PEN centrų įsteigimą užtemdo skeptiškumas Gorbaciovų reformų atžvilgiu. Neišvengiamai kyla įtarimas, kad kai kuriuos sąžinės kalinius stengiamasi laikyti nelaisvėje kuo ilgiau ir kuo labiau pakirsti jų sveikatą, idant juos pagaliau paleidus, jie būtų kuo mažiau pavojingi.

Iešmanto bei jo nelaisvės draugų likimas iš dalies yra ir lietuvių rašytojų rankose. Šimet jau pralaužtas tylos ledas — kalinių klausimu atvirai pasisakė Kazys Saja, o Vytautas Petkevičius viešai užtarė Iešmantą. Birželio 27 dieną atvirame Lietuvos rašytojų sąjungos partinės organizacijos susirinkime buvo priimta Iešmantą palaikanti rezoliucija. Tačiau šios rezoliucijos neišdriso išspausdinti rašytojų sąjungos organai *Literatūra ir menas* bei *Pergalė*; apie Iešmantą tebetyli ir kiti oficialieji laikraščiai bei žurnalai. Kažkodėl nepasigirsta aiškūs ir nedviprasmiškas kolektyvinis rašytojų balsas, tarsi jie tebetikėtų totalitarinių teismų nuosprendžiais ar juos dar tebekaustytų Berijos ipėdinių baimė. O nutremime su džiava tebekovoja lietuvis poetas ir žurnalistas, anot *Sąjūdžio žinių*, „teistas ir kalintas už tai, ką dabar nesidrovedami ir nesi-baimindami šnekame ir rašome“.

kž
(Pagal vėliausias žinias, LTSR Aukščiausios tarybos prezidiumo ypatingoji komisija yra nutarusi paleisti sąžinės kalinius: kun. Sigitą Tamkevičių, Viktorą Petkų, Balį Gajauską ir Gintautą Iešmantą. Tikslėsių informacijų apie jų sugrįžimą į tėvynę dar neturima.)

Miestas — amžina fotomenininkų tema

Septynioliktoji metinė Lietuvių fotografų paroda

EUGENIJUS BUTĖNAS

(Šiometinė Lietuvių fotografų paroda, kurios konkursinė tema buvo „Miestas“, vyko nuo spalio 21 iki spalio 29 dienos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Parodą atidarė profesionalas fotografas Eugenijus Butėnas, kurio žodis čia spausdinamas.)

Nuo pačios pirmosios Joseph Niepce nuotraukos — „Vaizdas pro mano langą“, darytos 1826 m. Prancūzijoje, iki šių dienų miestas yra viena iš fotomenininkų principinių temų. Šią temą fotografijos meno istorijoje fotografai sprendė įvairiai. Nuo ankstyvųjų dokumentinių nuotraukų, darytų Alfred Stieglitz, Louis Hine, Eugene Atget, Walker Evans, vėliau foto stilistų ir „ieškotojų“ Harry Callahan arba Robert Frank, iki šių dienų

„street“ fotografų, kaip Lee Friedlander ir Gary Winograd, miestas rodė kiekvieno fotografo asmenišką viziją, jo asmenišką jausmą, jo asmenišką pasiskundimą apie miestą ir miesto gyventojus.

Dabartinėje mūsų fotografų parodoje irgi matome kiekvieno individo asmenišką viziją, kada jis žiūri į miesto temą. Vienam fotografui miestas senas, apileistas, antram — modernus ir blizgantis, trečiam — architektūrinis abstraktas. Vienam miestas reiškia industriją ir progresą, kitam — pilką metalą ir šaltas plytas. Vienam miestas yra žmonės — užsiėmę, skubantys iš vienos vietos į kitą, žiūrintys tik kur nueis, o ne iš kur atėjo, visai nereaguojantys į savo aplinką. Kitam miestas yra ramus ir tylus, kur žmogaus nerasi, bet pajunti jo buvimą. Vienam miestas

yra aukščiausias menas, o kitam tik turistinė atvirutė. Tad, kaip matome, tokį uždavinį sprendžiant, nėra tik vieno atsakymo. Kiekvieno fotografo atsakymas yra kitoks, ir taipgi kiekvienas atsakymas yra teisingas.

Spresti šią amžiną fotomenininkų temą „Miestas“ pastaruoju metu apsiėmė ir mums visiems gerai žinomas fotografas Algimantas Kezys. Neseniai pasirodė vėl naujas Algimanto Kezio nuotraukų leidinys, Loyola University Press išleistas — *Cityscapes*.

Algimantas Kezys apkeliojo 46 miestus įvairiuose pasaulio kraštuose, visur ieškodamas ir rasdamas jungiamą siūlą — ar tai būtų Čikagoje, Jeruzalėje, Pariziuje ar Texas — t.y. šviesa, šešėlis ir linija duoda formą ir kompoziciją. Pats Kezys, leidinio post scriptum rašydamas, lygina

save su misionierium šv. Prancišium Ksaveru, melddamas „Domine, da mihi formas“ — Dieve, duok man kompozicijas.

Ir Dievas Keziui tą dovana davė, nes jam kompozicijos ateina spontaniškai, be jokio plano, be jokių pretenzijų. Kezio miestas pasidaro geometrinis abstraktas. Linijos veda nuo vieno miesto į kitą, leidžia pajusti ne žmogaus vargus ar depresijas, o žmonijos triumfus, išskeltus į naujas aukštumas Algimanto Kezio ir jo unikalios akies dėka.

Siūlyčiau visiems įsigyti šį leidinį, ypač tiems, kurie domisi fotomenu ar turi noro stoti į fotografų eilės, ir pamatyti, ką reiškia turėti akį, ką reiškia ieškoti, pamatyti ir pajusti savo aplinką ir tą jausmą perduoti foto būdu kitam. Žinoma, čia nėra knygos recenzija, kritikuoti čia ne laikas ir ne vieta, bus kitų progų. Pačiam autoriui spaudžiu ranką už atliktą milžinišką projektą ir linkiu nepasiduoti ir vesti mus toliau per tą pasaulį, „Kezių“ vadinamą.

Norėčiau šia proga išreikšti didelį ačiū aštuoniolikai fotografų iš Lietuvos, kurie prisijungė savo darbais, norėdami specialiai šioje parodoje dalyvauti. Be jų įnašo šių metų parodos lygis tikrai nebūtų toks, koks yra. Jie šiandien pasirodė, kaip mūsų tikrieji fotomenininkai. Jų originalūs eksperimentai, jų unikalios vizijos ir kompozicijos daug ko gali pamokyti mūsų savaitgalinius „šaudytojus“. Žiūrint į kiekvieną jų darbą, jaučiama menininko širdis ir siela. Kiekvienas darbas yra šimtu nuosimčių jų rankų darbas: nuotraukos nutraukimas, išryškinimas, padidininimas ir užbaigimas. Kiekvienas proceso žingsnis atliekamas vien tik su meile savo menui.

Mums čia tai lengva. Nusiperki automatinį aparatą, imeti ritinėlių filmo, iššaudai ir nuneši

Iš Lietuvių fotografų 17-osios metinės parodos Chicagoje — Raimundo Urbakavičiaus nuotrauka „Molotovo-Ribbentropo pakto metinių minėjimas Vingio parke, Vilniuje, 1988 m. rugpjūčio 23 d.“.

Nuomonės ir pastabos

Ne tas sukilimas

Petras Melnikas *Draugo* kultūriname priede (Nr. 32, 1988 m. rugsėjo mėn. 10 d.) recenzuoja Vytauto Petkevičiaus romaną *Paskutinis atgailos amžius*. Melniko recenzijos didžiulė skirta stropiam romano turinio atpašakojimui. Vienoje vietoje recenzentas nukrypsta į savarankiškus istorinius samprotavimus. Jis sako: „...išvedama (romane — L.M.), kad pralaimimas ir 1863 m. sukilimas, kuriam vadovavo kilmingieji, romane — pasipūtė kaip ežiai. Kažkodėl nemini mi kun“.

Antanas Mackevičius ir kiti vadaai“. Savaime suprantama, kad Vytautas Petkevičius savo romane nemini kun. Mackevičiaus ir kitų vadų, nes jis rašo ne apie 1863 metų, o apie 1830-31 metų sukilimą. Skačiau ir aš Petkevičiaus romaną. Neužtenka, kad ten primėtyta frazių, kaip „trisdėsimtųjų (ne 63-čių) rudenį atsitiko“ tas ir kitkas, romane aprašoma, kaip 1831 m. pavasarį į Lietuvą ateina lenkų kariuomenė, užima Kauną, patraukia Vilniaus link ir Paneriuose tampa sumušta rusų kariuomenės, kur vienas iš romano

herojų — Jokūbas Kriūgla patenka į rusų nelaisvę. Minimi ir anuometinės lenkų kariuomenės vadaai generolas A. Gelgudas (p. 106) ir generolai Dembinskis ir Chlapovskis (p. 122). Noriu pabrėžti, kad Gelgudas, Dembinskis ir Chlapovskis ne Petkevičiaus fikciniai personažai, o tikros istorinės asmenybės, dalyvavusios 1830-1831 m. sukilime. Petras Melnikas to nežino.

Perskaitęs Petro Melniko recenziją, iš pradžių norėjau numoti ranka: ką gi, rašo koks nors šeštadieninė lituanistinė mokykla baigęs jaunuolis. Bet pasirodė, kad Melnikas plačiai aprašytas bostoniškėje mūsų enciklopedijoje — kritikas rašęs net istorijos filosofijos klausimais. Pagal enciklopedinę informaciją, Petras Melnikas baigė gimnaziją Lietuvoje ir todėl turėtų būti gerai išstudijavęs Adolfo Šapokos istoriją. Tačiau jo istorinėse žiniose apie 19-to amžiaus sukilimus egzistuoja didelė balta dėmė, kaip dabar įprasta sakyti. Todėl gerbiavam recenzentui kituose savo raštuose partartinę vengti ekskursų į Lietuvos istoriją ir koncentruotis ties turinio atpašakojimu.

Liūtas Mockūnas

Petras Melnikas atsako:

Liūtas Mockūnas teisingai pastebėjo. Man, skaitant 641 puslapio Petkevičiaus romaną, tarp šimtų veikėjų ir įvairių aprašomų laikotarpių, užuominų ir prisiminimų apie 1794 m. Kosciuškos revoliuciją, 1830-31 m. revoliuciją, atrodo, kad turbūt aprašoma 1863 m. populiarė ir daugiau žinoma revoliucija. Suklydau, kaip viceprezidentas George Bush, šiais metais kažkur šnekėdamas, kad Pearl Harbor užpuolimas įvyko rugsėjo 7 dieną (ne gruodžio 7 dieną). Keista, pasiskačiau apie 1863 m. revoliuciją enciklopedijoje, pastebėjau, kad romane neminimas Mackevičius, ir tai straipsnyje parašiau. Bet romane aprašoma ne 1863 m. revoliucija, kaip pastebėjo Liūtas Mockūnas.

Turbūt Liūtas Mockūnas skaitė pirmąjį romano laidą, nes jo pateiktas p. 106 manojų, antrojo romano laidoj rašo apie kaminio statymą, ne Gelgudą. O p. 122 ne apie Chlapovskį, bet apie Jokūbą iššaukimą į dvikovą (girta Batūros). Ar čia klaida, ar taip yra pirmojo laidoj? Nes antrojo taip nėra. Bet tai smulkmena.

O Šapokos Lietuvos istorijos kursą neteko pereiti aštuntoje gimnazijos klasėje, nes ją baigiau prie sovietų — kai istorija buvo gerokai iškreipta.

Klaida padaryta ir negi iš to skaldysime malkų vežimą? Tam nėra net laiko. Rašymo darbe, kurio daug kas vengia, neišvengiamai pasitaiko netikslumų. Ypač rašant apie romanus, kur svarbiausia sekti intrigą ir charakterių judėjimą, intencijas, psichologiją ir t.t.

Dalis lankytojų Lietuvių fotografų 17-osios metinės parodos atidaryme Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, šių metų spalio 21 dieną.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Eugenijus Butėnas kalba Lietuvių fotografų 17-osios metinės parodos atidaryme Čiurlionio galerijoje spalio 21 dieną.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

į „Walgreen's“, kad išryškintų. Jei viena pavyko, nuneši į „Osco“ su kuponu ir jie padaro 8x10 padidinimą už \$1.99, ir tada siunti Žilėvičiui, kad parodoje kabintų. Bet tai ne fotomenas! Pasi-mokykim iš mūsų kolegų Lietuvoje, kas yra tikras fotomenas, o ne šiaip sau savaitgalinis „šaudymas“.

O šioje parodoje žiūrovų pareiga stoti į darbą ir balsuoti už tuos fotografų darbus, kurie, jiems atrodo, geriausiai sprendžia miesto temos uždavinį. Nežiūrėtina tik į vieną nuotrauką, o į visus fotografo išstatytus darbus.

Mums čia tai lengva. Nusiperki automatinį aparatą, imeti ritinėlių filmo, iššaudai ir nuneši

miesto pulsą. Linkėtina žiūrovams ieškoti tų darbų, kurie sukelia emocijas, ir balsuoti kartu su tom emocijom.

***

Septynioliktosios metinės Lietuvių fotografų parodos konkurso tema — „Miestas“. Premijuojuosius darbus išrinko parodoje atsilankiusi publika, balsuodama už jai idomiausias ir geriausias miesto fotografijas. Balsavimo rezultatai buvo paskelbti vakar: I premiją laimėjo Antanas Sutekus iš Vilniaus, II premiją — Juozas Polis, taip pat iš Vilniaus, III premiją — Kazys Daugėla iš Bedford, New Hampshire.